

ÇİN'İN AFRIKA AÇILIMI VE AFRIKA KITASININ ÇİN İÇİN STRATEJİK ÖNEMİ

Levent Ersin ORALLI*

Meryem Betül SAYAR**

ÖZ

Afrika Kıtası geçmişten günümüze gerek yeraltı ve yerüstü kaynakları gerekse nüfus potansiyeli bakımından küresel güçlerin ilgisini çekmiştir. Geçmişte kolonyalizmden nasibini alan kıta dekolonizasyon sonrasında da güçlü devletlerin rekabet sahası olmaya devam etmektedir. Büyüyen ekonomisiyle küresel siyasette söz sahibi olan Çin de Afrika kıtası ülkeleriyle bağımsızlıklarını kazanmaya başladıkları dönemden beri ilgilenmektedir. Çin'in artan enerji ve pazar ihtiyacı Afrika ülkeleriyle ilişkilerini etkileyen temel faktördür. Afrika ülkelerinin bir kısmı önemli petrol ve doğalgaz kaynakları ve büyük nüfuslarıyla güçlü bir pazar potansiyeline sahip konumdadırlar. Ancak zengin doğal kaynaklarına rağmen ekonomik, siyasal, sosyal ve güvenlik alanlarında birçok sorunla karşı karşıya durumdadırlar. Bu sorunların temeli küresel güçlerin kıtaya yönelik politikalarının sömürü amaçlı olması ve istikrarsızlığı tetiklemedir. Bu çalışmanın amacı Çin'in Afrika kıtasıyla ilişkilerinin tarihsel seyri ve politik amaçlarının incelenmesi ve bu ilişkileri neo-kolonyalizm kavramıyla açıklamaktır. Bu bağlamda Çin'in kıtadaki varlığının istikrarı mı yoksa istikrarsızlığı mı beraberinde getirdiği sorusuna cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Afrika, Neo-kolonyalizm, Kuşak Yol Girişimi, Doğal Kaynaklar.

CHINA'S AFRICAN EXPANSION AND THE STRATEGIC IMPORTANCE OF THE AFRICAN CONTINENT FOR CHINA

ABSTRACT

The African Continent has attracted the attention of global powers in terms of both underground and surface resources and population potential from past to present. In the past The Continent which is experienced colonialism, continues to be competition area of global powers after the decolonization. China, which is an effective power in global politics with its growing economy, has been interested in African countries since they started to gain their independence. China's increasing energy and market need is the main factor affecting its relations with African countries. Some of the African countries have a strong market potential with their important oil and natural gas resources and large populations. However, despite its rich natural resources, it is faced with many problems in areas such as economic, political, social and security. The basis of these problems is that the policies of the global powers towards the continent are aimed at exploitation and trigger instability. The aim of this study is to examine the historical course and political aims of China's relations with the African continent and to explain these relations with the concept of neo-colonialism. In this context, an answer will be sought to the question of whether China's presence in the continent brings stability or instability.

Keywords: China, Africa, Neo-Colonialism, Belt and Road Initiative, Natural Resources.

Atf: ORALLI, L. E., SAYAR, M. B. (2023). "Çin'in Afrika Açılımı ve Afrika Kıtasının Çin İçin Stratejik Önemi", İMGELEM, 7 (12): 47-72.

Citation: ORALLI, L. E., SAYAR, M. B. (2023). "China's African Expansion and The Strategic Importance of The African Continent for China", İMGELEM, 7 (12): 47-72.

Başvuru / Received: 04 Haziran 2023 / 04 June 2023

Kabul / Accepted: 25 Temmuz 2023 / 25 July 2023

Derleme Makale / Review Article.

* Doç. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara, Türkiye. E-posta: ersinlevent@yahoo.com, ORCID Numarası: 0000-0002-7610-4514

** Doktora Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Kayseri. E-posta: meryemkebaps@gmail.com, ORCID Numarası: 0000-0002-2703-9680

EXTENDED ABSTRACT

The African continent has attracted the attention of global powers in terms of both underground and surface resources and population potential from past to present. The continent, which had its share of colonialism in the past, continues to be the competitive field of powerful states after decolonization. Standing out in global politics with its growing economy, China has been interested in African countries since they started to gain their independence. China's increasing energy and market need is the main factor affecting its relations with African countries.

China's influence and solid relationship in Africa has been built over many years. Beijing's influence on the continent is not only the result of China's recently booming economy and its growing demand for African raw materials. It is the result of relations and investments established in areas such as aid, commercial, cultural and technical support that have been maintained for many years. However, these aids and investments have an important return. The Beijing government is aware that China's economic growth ability depends on the development of trade activities with the African continent. For this reason, China wants to make its relations with Africa more multidimensional by accelerating each year. China's strategic steps towards becoming a global power have led to strengthening its cooperation and economic ties with the African continent. China has economic and diplomatic ties with many states on the continent. In order to understand how these relations serve China's strategic goals, the aims of China's policies towards the continent and the concrete steps taken should be examined.

China has been supporting infrastructure projects to support continental countries since the African continent countries began to gain their independence. China has provided assistance to countries such as providing technical support and providing interest-free or low-interest loans. These aids aim to strengthen relations with the African continent and provide South-South cooperation against the imperialist world in order to realize ideological and political goals.

These steps include supporting African states against colonial powers, conveying China's ideological understanding, promoting China's recognition in the international community and gaining support. These aims have changed according to China's own domestic political conditions and international conjuncture.

China's foreign aid is divided into three periods. The first period is the aid made in line with political and ideological goals until the mid-1980s. During this period, China provided grants, interest-free loans, technical support to African countries that had just gained independence, and also supported their struggle for independence. The second is the period from the late 1980s to the mid-1990s. In this period, the principle of "equality" was emphasized in aid and economic factors took precedence over political goals. Finally, the post-1990 period is the period of economic expansions towards strategic goals. In this period, China, as an actor that increased its economic power, turned to industrialization-oriented investments in Africa. During this period, principles such as mutual benefit and common development were emphasized.

Today, China-Africa relations are progressing with an increasing intensity. The basic dynamic of these relations is economic interests. The economic policy followed by China to become a superpower in global politics also shapes its foreign policy. With the rapidly increasing production capacity of China, its energy and market needs are also increasing. The African continent, which can meet these two needs, is important for China.

For this reason, especially after 2000, there has been a rapid increase in economic relations. In addition, the Belt-Road Initiative, which is an important factor for China to become a global power, is an organization that connects the continents of Europe-Asia-Africa. It is an initiative that aims to provide easy access to other continents for a product coming out of the Chinese market. Since 2013, when the initiative was announced, significant investments have been made by China in the countries on the Belt Road Initiative route. African continent countries also get their share from these investments.

When we look at China's African policy, it is seen that basic principles such as equality, mutual non-interference, and mutual benefit come to the fore. However, when we look at the nature of relations, it is seen that these principles do not go beyond discourse. It is seen that the economic, political and social problems in African countries have not been resolved since the years of independence. Although economic progress has been made, the fact that this progress is not socially reciprocated and the people's inability to raise their welfare level leads to questioning the nature of this progress.

When the economic relations are examined closely, while the loans provided, investments and commercial relations have positive effects for China in the long run, this is not the case for the African continent countries. Examples where loans provided to African countries turn into debt traps in the long run show that loans provided for the purpose of

increasing the level of development actually achieve negative results. In addition, the fact that the aid provided consists of projects on strategic channels of a country such as ports, airports, government offices, railways, which require high financing, indicates that African states are foreign-dependent even for such key structures. Undoubtedly, this dependency will have an impact on decision-making processes in the long run, both in terms of management and economy.

Some of the African countries have a strong market potential with their important oil and natural gas resources and large populations. However, despite its rich natural resources, it is faced with many problems in areas such as economic, political, social and security. The basis of these problems is that the policies of the global powers towards the continent are aimed at exploitation and trigger instability. In addition, a considerable share of natural resources draws attention when the investment areas and import-export items are examined. When looking at the goods exported from China to the continental countries, technological products and consumer goods are at the forefront. It is clear that economic progress has been made. However, the lack of social response to this progress and the inability to increase the welfare level of the people lead to question the nature of this progress. Examples where loans provided to African countries turn into debt traps in the long run show that loans provided for development and welfare increase actually have negative results.

The fact that frequently used consumer goods are imported from China due to their low cost will reduce the production potential of African countries in the long run and will result in a non-producing and non-producing consumer society. This situation makes African countries open to intervention in the management of their economic resources by trapping them in debt. It also leads to the leasing of key institutions of the states to foreign enterprises in return for these debts. In short, the nature of trade between China and Africa is based on inequality. While this situation serves the economic growth of China, it causes the foreign trade deficit of African countries to deepen. In our study, we tried to convey that China's interest in African countries can trigger a colonization with its new appearance in the long term. The aim of this study is to examine the historical course and political aims of China's relations with the African continent and to explain these relations with the concept of neo-colonialism. In this context, an answer will be sought to the question of whether China's presence in the continent brings stability or instability.

Giriş

Modern dönem Çin-Afrika ilişkileri 1950'li yıllarda başlamış ve 1955 Bandung Konferansıyla ivme kazanmıştır. Çin'in Afrika kıtasına yönelik politikaları farklı dönemlerde farklı amaçlardan beslenmiştir. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaya başladıkları 1950'li yıllarda Çin'in kıtaya karşı yaklaşımı ideolojik temelli olmuştur. Uluslararası toplum tarafından tanınmak, Tayvan meselesinde destekçi bulmak ve diplomatik ilişkilerini kuvvetlendirmek adına bağımsızlık kazanan Afrika devletleriyle iyi ilişkiler kurmak istemiştir. Bu minvalde ilişkiler Avrupa emperyal güçlerinin on beşinci yüzyıldan yirminci yüzyılın başlarına kadar Afrika coğrafyasındaki toprakları fethetmesi, sömürgeleştirilmesi ve yönetmesi şeklinde tanımlanabilecek kolonyalist anlayışa karşı mücadele, ulusal bağımsızlık hareketlerini destekleme gibi ideolojik araçlarla yürütülmüştür.

Çin tarafından Afrika ile ilişkiler her dönemde eşitlik, iç işlerine karışmama, karşılıklı fayda ve kazanç gibi ilkelere dayandığı iddia edilmiştir. Söz konusu ilkeler ve Çin'in doğrudan kendi çıkarları üzerine inşa ettiği ticari ilişkileri ve ekonomi politikalarını dayatan bir devlet görüntüsü çizmemesi ve bu dönemde kıta ülkelerine yaptığı yardımlar Afrika'da prestij kazanmasına yardımcı olmuştur. 1980'li yıllara gelindiğinde Çin'in iç politikasındaki dönüşüm süreci, liberal iktisadi düzeni önceleyen ekonomi politikalarını hayata geçirmesi ve uzun süre müzakere edildikten sonra Dünya Ticaret Örgütü'ne üye oluşu, dış politikasına da etki etmiş ve ekonomik çıkarları odak haline getiren bir yaklaşım benimsemeye başlamıştır. Özellikle 1990 sonrasında kıta ile ekonomik ilişkiler yoğunlaşmaya başlamış ve her geçen yıl daha da artarak sürmüştür. İlişkilerin artan seyirde izlemesinin Çin'in küresel güç olma yolunda ihtiyaç duyduğu enerji, pazar, hammadde gibi ihtiyaçlarının Afrika kıtasından rahatlıkla bulabilmesi ve Afrika kıtası ülkeleri tarafından bakıldığında da Çin'den sağlanan düşük faizli kredilerin kolay para kaynağı olması, Çin yatırımlarının bölgeye değer katması ve Çin'in önemli bir ticari ortak olması gibi bazı nedenleri vardır.

Şüphesiz Afrika bir milyarı aşkın nüfusu ve zengin doğal kaynak rezervleriyle bu ihtiyaca karşılık verebilecek kapasitede bir coğrafya olarak öne çıkmaktadır ki, özellikle Afrika'nın batısında denize kıyısı bulunan devletler Batı dünyasına tedarik bağlamında açılan kapının ana durağı pozisyonundadır. Bölge devletlerinin bağımsızlıklarını kazanmaları ve anayasal düzene kavuşarak, özellikle Soğuk Savaş sonrasında liberal ekonomik düzene evrildikleri dönemde, Çin'in ekonomik dönüşümün gerçekleşmesi ve sanayileşmenin artmasıyla 1990'lı yılların sonlarında ilişkiler ivme kazanmıştır. Ancak bu ilişkinin doğası Çin'in söylemsel olarak iddia ettiği gibi eşitlik ilkesine dayanmamaktadır. Söz konusu

ilişkilerin Çin'in çıkarlarını koruyan ve Afrika ülkelerinin pazar kabiliyetinin kullanılması ve doğal kaynaklarının Çin'e aktarılmasına hizmet eden bir doğası vardır. Neo-kolonyalizm olarak anılan bu asimetrik durum çalışmamızın temel hipotezi olarak öne çıkmaktadır ki, bağımsızlık kazanmış ülkelerin dış müdahaleler, ekonomik baskılar ve kültürel etkiler yoluyla, örtülü bir şekilde bir ülkenin ya da bir ideolojik duruşun etkisinde kalmaya veya kontrol edilmeye devam etmesi Çin'in Afrika politikalarında temel tartışma konularından biri olarak belirginlik kazanmaktadır. Neo-kolonyalist anlayışta, küresel güç ya da küresel güçler, bağımsız ülkelerin ekonomilerini kendi iktisadi düzenleri çerçevesinde yönlendirerek, kendi çıkarlarına hizmet eden ticari ilişkiler ve ekonomik politikalar oluşturmakta; dış borçlanma, zorlayıcı ticaret anlaşmaları, doğal kaynakların yağmalanması gibi yöntemlerle, zayıf ekonomilere bağımlılık yaratmaktadır ki, son yıllarda Çin- Afrika ilişkilerinde sorgulanan bu ilişki düzeyi çalışmamızın temel sorgu alanını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Çin-Afrika ilişkilerini ve stratejik hedeflerini tarihsel olarak incelemek ve bu ilişkileri neo-kolonyalizm kavramıyla açıklamaktır. Çalışmanın ana varsayımı Çin-Afrika ilişkilerinin neo-kolonyal olduğu noktasındadır ki, bu minvalde öncelikle Çin-Afrika ilişkileri tarihsel olarak ele alınacaktır. Daha sonra bu ilişkilerin stratejik hedefleri değerlendirilecek, kısa dönemli ve uzun dönemli enerji düzeyi irdelenecektir. Son olarak Çin'in Afrika kıtasıyla ilişkilerinin kıta ülkeleri için istikrar mı getirdiği yoksa istikrarsızlığa mı sebebiyet verdiği sorusuna cevap aranacaktır.

Çin-Afrika İlişkilerinin Tarihsel Seyri

Çin'in Afrika kıtasıyla ilişkileri 1950'li yıllardan sonra yoğunlaşmış olsa da bu ilişkinin temelleri tarih öncesi dönemlere kadar dayanmaktadır. Modern ulus devlet öncesi dönemde devletler arası ilişkilerin temelini ticaret ve göç hareketlerinin oluşturması, ipek ve porselenleriyle öne çıkan Çin'in tarih boyunca bir ticaret ülkesi olarak öne çıkmasını beraberinde getirmiştir. Bugün bazı Afrika devletlerinde eski Çin paralarına rastlanıyor olması geçmişte ticari ilişkilerin kurulmuş olduğunu göstermektedir (Anshan 2018: 22). Tarihsel olarak bakıldığında bu ilişkiler milattan önce 206 ve milattan sonra 220 yılları boyunca Çin'de hüküm sürmüş Han hanedanlığı ve 960-1279 yılları arasında varlık gösteren Tang Hanedanına kadar dayanmaktadır (Alpay 2008: 8). 15. yüzyılda Amiral Zheng He'nin Afrika kıtasına ilişkin yolculukları, bu coğrafyanın farklılıklarını ve zenginliklerini tespit etmesi, Çin siyasetine yön veren hanedanlık üyelerine durumu rapor etmesi de Çin-Afrika ilişkilerinde çok önemli bir yapı taşıdır. Modern öncesi uluslararası ilişkilerde Çin-Afrika ilişkileri

Çin'in Afrika Açılımı ve Afrika Kıtasının Çin İçin Stratejik Önemi

Avrupalıların sömürgeci zihniyetinin aksine eşitlik üzerine kurulu olması bugün Afrika-Çin ilişkilerinin pozitif bir geçmişe sahip olmasını sağlamıştır (Jinyuan 1984: 242, 243).

Modern dönemde Afrika ile resmi ilişkiler 1911 yılında Sun Yat-sen'in geçici başkanlık döneminde Güney Afrika ile kurulmuştur (Stein ve Uddhammar 2022). Bu ilişkilerin yoğunluk kazanması 1950'li yıllardan sonra Çin'de komünist partinin başa gelmesiyle başlamıştır. Bu doğrultuda Çin'in Afrika Kıtasına yönelik politikası üç döneme ayrılabilir. İlki ilişkilerin normal bir seyirde izlediği 1949-1977 tarihleri arasındaki dönem, 1978-1994 yıllar arasında olan geçiş dönemi ve ilişkilerde hızlı bir ilerlemenin görüldüğü 1995 yılından günümüze kadar uzanan dönemdir. Bu dönemde “ekonomi diplomasiye hizmet eder” anlayışı “diplomasi ekonomiye hizmet eder” şeklinde değişmiştir. Çin'in Afrika politikasının temelinde uluslararası politikada süper güçlere karşı ortak mücadele etmek amacıyla ortak bir zeminde; ancak farklılıkları koruyarak karşılıklı diyalogu ve fikir alışverişini güçlendirmek yatmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan kıta ülkeleri soğuk savaş nedeniyle iki süper gücün rekabet sahası haline gelmiştir. Söz konusu ülkeler bu rekabet ortamında ideolojik olarak bağımsızlıklarını koruyabilmek ve iki kutuptan da ayrı kalmak adına 1955 yılında Bandung'da bir araya gelerek Bağlantısızlar Hareketini kurmuşlardır. Söz konusu harekete taraf olan devletler barış, ekonomik kalkınma, dekolonizasyon konuları üzerine tartışmış ve Üçüncü Dünya devletleri arasında iş birliğini artırma üzerine anlaşmışlardır (Anshan 2018: 23). Konferansa katılan ülkeler ekonomik ve kültürel iş birliklerinin artırılması, self-determinasyon ilkesi ve insan haklarının korunması, ırk ayrımcılığın sona erdirilmesi için çağrı yapılması ve barış içinde yaşamının önemini vurgulayan somut hedeflerin bulunduğu bildiri üzerine anlaşmışlardır. Konferansa katılan liderler üçüncü dünya ülkeleri arasındaki bu anlaşmanın Avrupa ve Amerika'ya olan bağımlılığı azaltma girişimine katkısı olmasını arzulamışlardır (URL-1). Çin-Afrika ilişkilerinin dinamiklerinden biri de iki kutuplu dünyada hem Washington'a hem de Moskova'ya mesafe koyarak üçüncü dünya ülkelerine liderlik yapma isteğidir. Bandung Konferansı Güney-Güney iş birliğinin bir nişanesidir (Erağman ve Fidan 2019: 53).

Bandung konferansı Çin-Afrika ilişkilerine de yeni bir boyut kazandırmıştır. Konferansa Çin'in eski Başbakan ve Dışişleri Bakanı Zhou Enlai de katılmış ve “Barış İçinde Yaşamın Beş Prensibi” bildirisini sunmuştur. Bildiri toprak bütünlüğüne ve egemenliğe karşılıklı saygı, karşılıklı saldırmazlık, iç işlerine karışmama, barış içinde birlikte yaşama, eşitlik ve karşılıklı kazanç ilkelerine dayanmaktadır (Wu 2022). Söz konusu beş ilke

emperyalizme ve ulusların bağımsızlıklarını ve egemenliklerini savunmada en önemli araç haline gelmiştir. ABD başta olmak üzere bazı batılı ülkeler başta bu ilkelere katılmakta isteksiz davransalar da 1970’li yıllardan beri anlaşmalarına dahil edilmesine engel olamamışlardır (Jiali ve Thakur 2004: 32).

Barış içinde bir arada yaşama ilkesi günümüz Çin-Afrika ilişkilerinde karşılıklı güvenin oluşmasında önemli bir rol oynamıştır. Bandung Konferansın’da Çin’in elde ettiği diplomatik başarı aynı zamanda çıkar odaklarına ve Afrika’ya yönelik vizyonuna da olumlu etkilerde bulunmuştur. Konferansın ardından Çin ile etkileşime geçen Afrikalı ülke sayısı artmaya başlamıştır. 1950’lerin sonunda Mısır, Sudan ve Tunus ile ilişkiler kurulmuştur. 1960’lı yıllarda bu bağlantılar artarak Mali, Gana, Somali, Uganda, Kenya gibi ülkelerle diplomatik ilişkiler geliştirilmiştir (Wu 2022). Afrika’da bağımsızlık tarihlerine bakıldığında Çin’in ilişki kurduğu ülke sayısı azımsanmayacak ölçüdedir. Afrikalı ülkelerin Çin ile ilişkileri, emperyalizmle mücadele ve kolonyalizmden kurtuluş minvalinde yürümüştür. Diğer taraftan Çin açısından bakıldığında, bu dönemde kapitalist Batı ve yayılmacı bir politika izleyen SSCB karşısında yeni uluslararası ittifaklar kurmak istemekte ve bu durumda bağımsızlıklarını yeni kazanan Afrikalı ülkeler iyi bir alternatif olarak karşısına çıkmaktaydı (Van de Looy 2006).

Bandung Konferansını takip eden süreçte Zhou Enlai Afrika’ya ziyaretler düzenlemiştir. 1963 yılında on Afrika ülkesini ziyaret eden başkan ilişkileri genişletmek için birçok anlaşmaya imza atmış ve Afrika politikasının temellerini ortaya koyan sekiz ilkeyi ortaya koymuştur. Bu ilkeler şu şekildedir (Zhou 1964);

- 1) Çin hükümeti eşitlik ve karşılıklı fayda prensibini benimsemekte ve dış yardımlarını bu prensip üzerine temellendirmektedir.
- 2) Çin hükümeti dış yardım sağladığı ülkelerin egemenliklerine saygı gösterecek ve dış yardımları hiçbir koşula bağlamayacak ve ayrıcalık talep etmeyecektir.
- 3) Çin, ülkelere faizsiz veya düşük faizli krediler sağlayacak ve gerektiğinde alıcı ülkelerin yükünü hafifletmek adına bu kredilerin geri ödeme süresini uzatacaktır.
- 4) Çin hükümetinin amacı yardım sağladığı ülkeleri kendisine bağlı hale getirmek değildir. Asıl amaç ülkelerin bağımsız ekonomik gelişmelerini adım adım sağlamalarına yardım etmektir.
- 5) Çin hükümeti, devletlerin gelirlerini artırmak ve sermaye birikimini sağlamak için hızlı sonuçlar veren ve az yatırım gerektiren projeleri destekleyecektir.

Çin'in Afrika Açılımı ve Afrika Kıtasının Çin İçin Stratejik Önemi

- 6) Çin malı ekipmanlar ve materyaller alıcı devletlere temin edilecektir. Şayet sağlanan ekipmanlar ve materyaller anlaşılan özelliklerde değilse Çin Hükümeti bunları değiştirmeyi taahhüt etmektedir.
- 7) Çin verdiği teknik hizmetlerle birlikte alıcı ülkenin personeline teknik hizmet eğitimi de verecektir.
- 8) Çin tarafından gönderilen uzmanlar bölge halkıyla aynı statüde olacak ve herhangi bir üstünlük ya da ayrıcalık talep etmeyeceklerdir.

Çin'in 1960'lı ve 1970'li yıllarda Afrikalı ülkelerle ilişkileri bu prensipler çerçevesinde gelişmiştir. Buradan anlaşılacağı üzere Çin'in bu yıllardaki yaklaşımı anti-empyralist, anti-kolonyalist ve anti-revisyonist bir vizyona sahiptir. Soğuk Savaş sürecinde Çin, Afrika'da bağımsızlık hareketlerini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ndeki rolü ve yine Birleşmiş Milletler Vesayet Konseyi'ndeki etkin üyeliği paralelinde olumlu adımlar olarak değerlendirmiş ve bu ülkelere destekler sağlamıştır. Çin, bu dönemde Afrika ülkelerinin bağımsızlık mücadelelerine maddi ve askeri yardım sağlamıştır. Bu yardımlar, bağımsızlık savaşları sırasında askeri teçhizat, eğitim ve insani yardımları içermiştir. Çin, bağımsızlık kazanan Afrika ülkeleriyle sıkı ikili ilişkiler kurmuş ve diplomatik temsilcilikler açarak bağımsızlıklarının tanınmasına destek olmuştur. Özellikle Güney Afrika'nın ırk ayrımcılığı rejimi olan apartheide karşı mücadelede önemli bir rol oynamıştır (Konijn 2012).

Ancak Çin'de Mao Zedong'un parti içindeki ve devlet yönetimindeki pozisyonunun sorgulanmaya başladığı 1970'li yıllarla birlikte, Çin ve Afrikalı ülkeler arasında birtakım anlaşmazlıklar meydana gelmiştir. Çin iç işlerine karışmama ve egemenliğe saygı ilkesini ihlal ederek Afrika'da kendi çıkarlarına uymayan bazı devlet adamlarının iktidarlarını sarsacak girişimlerde bulunmuş, Nijerya ve Kamerun gibi ülkelerde meşru hükümetlere karşı ayaklanmaları desteklemiştir. Çin'in bu yaklaşımını karşısında bazı Afrika ülkeleri -Brundi, Benin, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gana ve Tunus- Çin ile diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Bu durum neticesinde Çin kıtada sarsılan itibarını yeniden kazanmak için çeşitli yardımlar sağlamıştır (Alpay 2008: 9).

Bu dönemde verilen desteklerin en önemli örneği 1976 yılında tamamlanan 1800 kilometrelik Tanzanya-Zambiya demiryoludur. Bu demiryolu sayesinde Zambiya'nın bakır ticareti için Rozdezya'ya (Zimbabve) olan bağımlılığını azaltmıştır (Konijn 2012). Çin bunun gibi birçok projeye destek vermiş ve Afrika'da kendisine yeniden olumlu bir prestij sağlamak adına önemli altyapı hamlelerine imza atmıştır. Diplomatik açıdan kurulan ilişkilere gelindiğinde 1970'li yılların başında Afrika'da Çin diplomatik misyonlarında artış olmuştur.

1967 yılında Çin'in kıtada 13 misyonu bulunurken 1974 yılına gelindiğinde bu sayı 30'a yükselmiştir (Van de Looy 2006). Bu noktadan bakıldığında Çin'in ekonomik yardım ve yatırımlarının diplomatik alanda karşılık bulacağı anlayışı olduğu söylemek mümkündür. Çin yardım ve yatırımlarının diplomatik ve ideolojik bir perspektifi vardır. İdeolojik olarak anti-emperyalist tutum söz konusuysen politik olarak Çin'in öncelikli hedefi Afrikalı devletlerin Tayvan meselesinde ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin uluslararası alanda tanınması bakımından ve Sovyetler ile Afrika'daki rekabetinde Afrikalı devletlerin desteklerini sağlamaktır (Wu 2022). Neo-kolonyal anlayış çerçevesinde siyasi anlamda nüfuzunu kuvvetlendirmek, Çin'in Afrika politikaları bağlamında emperyal bir anlayışa doğru evrildiği bir dönemi ortaya koymaktadır.

Çin 1971 yılına gelindiğinde Birleşmiş Milletler'de temsil kabiliyetin Tayvan'ın elinden alarak birincil politik amacına ulaşmıştır. Bu yıllarda SSCB ile sosyalist blokta anlaşmazlıklar yaşayan Çin 1979 yılında ABD ile yakınlaşmış ve iki ülke karşılıklı olarak diplomatik ilişkiler kurmuştur. Aynı dönemde ABD Tayvan ile diplomatik ilişkilerini durdurma kararı almıştır. Uluslararası politikada yaşanan bu gelişmeler Çin iç politikasına da etki etmiştir. Bu doğrultuda Çin devrimci nitelikteki söylem ve politikalarından uzaklaşarak ekonomik büyüme ve iç reformlara odaklı politikalara yönelmiştir. 1982 yılında düzenlenen 12. Komünist Parti Komitesi Ulusal Meclisinde Çin'in yerel ekonomik kalkınmaya odaklanacağı ve karşılıklı çıkarlar üzerine kurulu bağımsız dış politikasını sürdüreceği açıklanmıştır (Wu 2022).

1970-80 yılları arasında Çin'in kıta ülkelerine yaptığı yardımlarda azalma olmuştur. Bunun nedeni Çin'in ekonomik kalkınma hedefine odaklanması, kültür devriminin çatırdaması ve Çin dış politikasının ideolojik yapısının zedelenmesidir.[†] Ancak Afrika'ya yapılan yardımlar azalmış olsa da 1980'li yıllarda kıta ülkeleriyle yapılan ticaretin hacmi Çin'deki ekonomik modernizasyon hareketi sayesinde önemli bir ilerleme kaydetmiştir (Alpay 2008: 10). Genel olarak Çin'in 1980'li yıllardaki bağımsız dış politikasını güçlendirmeye çalışmıştır. Bu doğrultuda hem ABD gibi gelişmiş ülkelerle iş birliklerini ilerletirken hem de Afrika kıtası gibi gelişmekte olan ülkelerle dostane ve işbirlikçi ilişkilerini

[†] Çin Kültür Devrimi, 1966 ile 1976 yılları arasında Çin Halk Cumhuriyeti'nde gerçekleşen sosyal ve politik bir dönemdir. Mao Zedong liderliğindeki Çin Komünist Partisi tarafından sosyalist ideolojiyi koruma, sınıf mücadelesinin önemine vurgu yapma amacıyla tasarlanmıştır. Çin toplumunda ve politik yapısında radikal bir dönüşüm yaparak sosyalizmi pekiştirmek, kapitalist ve feodal kalıntıları ortadan kaldırma şiarıyla yola çıkılmış; ancak, bu dönem, toplumu ve ülkeyi büyük bir karmaşıklık ile yüz yüze bırakmış ve Çin'in modern tarihinde önemli bir yer tutmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz, Jonathan Unger, "The Cultural Revolution At The Grass Roots", The China Journal, No: 57, 2007.

daha da geliştirmeye odaklanmıştır. Aynı sene Başbakan Zhao Ziyang Afrika'ya yaptığı ziyarette “Çin-Afrika Ekonomik ve Teknik iş birliğine ilişkin dört prensip” adında yeni bir teklif sunmuştur. Bu prensipler eşitlik ve karşılıklı yarar, pratik sonuçların vurgulanması, ilişki biçimlerindeki çeşitliliği artırma, ortak kalkınmanın sağlanmasıdır (Historical Data for Sino-African Cooperation). Çin'in değişen bu politikası sonucunda Çin-Afrika arasındaki ticaret hacmi artarak 300 milyon dolardan 2,2 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Bu politika ışığında Çin'in 1960'lı yıllardaki sekiz prensibi ile 1980'li yıllarda benimsediği dört prensibi karşılaştırmak gerekirse Çin'in Afrika kıtasına yaklaşımı ideolojik boyuttan karşılıklı ekonomik kalkınmaya evrilmiş ve ticari ilişkiler ivme kazanmıştır.

1990'lı yıllarda Çin Afrika ile çok yönlü iş birliği temelinde uzun süreli istikrarlı ve dostane ilişkiler geliştirmeye önem vermiştir. 1995 yılında birçok Çinli lider Afrika'ya ziyaretler düzenlemiştir. Başkan Jiang Zemin 1996 yılında yaptığı ziyarette 21. yüzyılda tüm Afrika ülkeleriyle uzun vadeli ve istikrarlı iş birliğini geliştirmeye yönelik beş maddelik bir öneri sunmuştur. Bu maddeler (Historical Data for Sino-African Cooperation);

1. Dostane ilişkiler geliştirmek ve her koşulda birbirini desteklemek;
2. Eşitlik ilkesine, egemenliğe ve iç işlerine karışmama ilkesine uygun hareket etmek;
3. Karşılıklı kazanç temelinde ortak kalkınma yolları aramak;
4. Uluslararası ilişkilerde dayanışma ve iş birliğini geliştirmek;
5. Geleceğe bakmak ve daha iyi bir dünya yaratmak.

1980'li yıllarda başlayan ekonomik kalkınma adımları 1990'lı yıllarda da sürmüş ve Çin dış politikası ekonomi odaklı bir dönüşüm geçirmiştir. Afrika Kıtasıyla olan ilişkilerde ideolojik ve politik hedefler, ekonomik ve enerji odağıyla yeniden şekillendirilmiştir. Çin'in kıtaya yönelik beklentileri artmıştır; bu nedenle iş birliklerini yoğunlaştırmaya ve -yukarıdaki dördüncü maddede olduğu gibi- karşılıklı teminatlar almaya çalışmıştır.

2000 yılında Çin Afrika ilişkileri kurumsal bir nitelik kazanarak Çin-Afrika İş birliği Formu (Forum on China-Africa Co-operation- FOCAC) kurulmuştur. FOCAC'ın kurulması 1996 yılındaki beş maddelik önerinin somut bir adımı olmuştur. 2006 yılına gelindiğinde Çin Afrika'nın stratejik önemini açıklayan ve ilk uzun vadeli Afrika politikasını içeren White Paper (Beyaz Kitap)'ı açıklamıştır. Çin'in bu planı “stratejik iş birliği” ve “karşılıklı fayda” üzerine kuruludur. White Paper'da ve açıklanan daha önceki hedeflerde karşılıklı yarar, iş birliği gibi noktalar ortak olsa da bu planları birbirinden ayıran özellikler vardır (Mingfu

2015: 187). White Paper, 1955-1978 yılları arasındaki gibi politik hedeflerden ve 1978-1989 yılları arasındaki ekonomik çıkarları önceleyen planlardan farklı olarak stratejik hedefleri öncelermiştir. Bu bağlamda plana göre stratejik hedefler, politik iş birliği, ekonomik etkileşimler, kültürel değişimler gibi faydacı arayışlarla gerçekleştirilecektir (Wu 2022).

Çin'in Afrika'daki Stratejik Hedefleri

Çin'in kıtaya bakışı özellikle yirmi birinci yüzyıl itibarıyla ekonomi temelli olmuştur. Çin'in küresel bir güç olma yolundaki stratejik adımları Afrika kıtası ile iş birliklerini ve ekonomik bağlarını güçlendirmeye yöneltmiştir. Çin'in kıtada çok sayıda devletle ekonomik ve diplomatik bağları bulunmaktadır. Bu ilişkilerin Çin'in stratejik hedeflerine nasıl hizmet ettiğini anlamak bakımından Çin'in kıtaya yönelik politikalarının amaçları ve ortaya konulan somut adımlar incelenecektir.

Çin, Afrika kıtası ülkeleri bağımsızlıklarını kazanmaya başladığı dönemden beri kıta ülkelerine destek amaçlı altyapı projelerinin desteklenmesi, teknik destek sağlama ve faizsiz ya da düşük faizli krediler vermek gibi yardımlar yapmıştır. Bu yardımlar ideolojik ve politik amaçları gerçekleştirmek amacıyla Afrika kıtasıyla ilişkileri kuvvetlendirmek ve emperyalist dünyaya karşı Güney-Güney iş birliğini sağlamak, sömürgeci güçlere karşı Afrikalı devletleri desteklemek, Çin'in ideolojik anlayışını aktarmak, uluslararası toplumda Çin'in tanınmasını sağlamak ve destek kazanmak gibi amaçlarla yapılmıştır (Tamçelik ve Akkaya 2014: 327). Bu amaçlar Çin'in kendi iç politik şartları ve uluslararası konjoktüre göre değişiklik göstermiştir.

Çin'in dış yardımları üç döneme ayrılmıştır. İlk dönem 1950-1980'lerin ortasına kadar olan politik ve ideolojik hedefler doğrultusunda yapılan yardımlardır. Bu dönemde Çin yeni bağımsızlık kazanan Afrikalı ülkelere hibeler, faizsiz krediler, teknik destekler sağlamış ayrıca bağımsızlık mücadelelerini desteklemiştir. İkincisi 1980'lerin sonundan 1990'ların ortasına kadar olan dönemdir ve bu dönemde yardımlarda "eşitlik" ilkesi vurgulanmış ve ekonomik faktörler politik amaçların önüne geçmiştir. Son olarak 1990 sonrası dönemde ise stratejik hedeflere yönelik ekonomik açılımların olduğu dönemdir. Bu dönemde Çin ekonomik gücünü artırmış bir aktör olarak Afrika'da endüstrileşme odaklı yatırımlara yönelmiştir (Lixia 2013: 14). Bu dönemde karşılıklı fayda, ortak kalkınma gibi ilkeler vurgulanmıştır.

Çin'in Afrika'daki etkisi ve sağlam ilişkisi uzun yıllar içinde inşa edilmiştir. Yani Pekin'in kıta üzerindeki nüfuzu yalnızca Çin'in son zamanlarda gelişen ekonomisinin ve

Çin'in Afrika Açılımı ve Afrika Kıtasının Çin İçin Stratejik Önemi

Afrika hammaddelerine yönelik artan talebinin bir sonucu değil, uzun yıllardır sürdürülen yardım, ticari, kültürel ve teknik destek gibi alanlarda kurulan ilişkiler ve yatırımların sonucudur. Ancak bu yardım ve yatırımlar karşılıksız değildir (Uchehara 2009: 100). Pekin hükümeti Çin'in ekonomik büyüme zorunluluğunun Afrika kıtasıyla ticari faaliyetlerin gelişmesine bağlı olduğunun farkındadır. Bu nedenle Çin, Afrika ile olan ilişkilerine her geçen yıl daha da ivme kazandırarak çok boyutlu bir hale getirmek istemektedirler (Shelton 2001: 116). Çin yalnızca Afrika'ya değil Asya, Latin Amerika, Karayipler gibi birçok bölgede gelişmekte olan ülkelere yardımlar yapmıştır. 2009 yılı verilerine göre Çin'den düzenli olarak bağış alan 123 gelişmekte olan ülkenin 41'i Afrika ülkesidir.

Asya ve Afrika kıtaları dünyada en az gelişmiş ülkelerin büyük bir kısmına ev sahipliği yapmaktadır. Bu nedenle %80 oranla Çin yardımlarından en yüksek pay alan ülkeler bu iki kıtada yer almaktadır (China's Foreign Aid). Bu yardımlar genellikle zayıf devletlere hibe verme, borç erteleme, sıfır faizli krediler ya da kalkınma kredileri sağlanarak yapılmaktadır. 2009 yılında Çin 106,2 milyar Yuan Hibe, 76,54 milyar Yuan faizsiz kredi ve 73,55 milyar Yuan imtiyazlı kredi olmak üzere toplamda 256,29 milyar Yuan bağış yapmıştır (China's Foreign Aid). Özellikle hibe ve sıfır faizli krediler 1995 yılına kadar Çin'in dış yardım stratejisinin ana aktörü konumundadır. 2005 yılı sonrasında Çin Exim Bank 55 projeye 800 milyon dolarlık destek vermiş ve bu rakam 2007 yılı sonunda 1,5 milyar dolara çıkmıştır. Ayrıca 2009 yılında 35 Afrika ülkesinin Çin'e olan 312 kalem borcu silmiştir (Tamçelik ve Akkaya 2014: 329).

21. yüzyılda Afrika Çin ilişkileri daha pragmatik temelde yürütülmekte, ekonomi ve karşılıklı fayda ilkelerine dayanmaktadır. Çin'in günümüzde kıta ülkelerine yaptığı yardımlar yapı projeleri, tıbbi destek ve Afrikalı öğrencilere Çin'de eğitim almaları için burs imkânı şeklinde üç alanda gerçekleşmektedir. Yapı projeleri kapsamında Çin Afrika'da hava alanları, yollar, hükümet binaları, fabrika, stadyum gibi büyük projelerde de yer almıştır. Ayrıca insan kaynağı bakımından Afrikalı halklara teknik eğitimler vererek nitelikli insan kaynağı oluşması konusunda katkı sağlamıştır (Uchehara 2009: 102). Diğer yandan Çin Afrika'nın petrol, kereste, bakır, krom gibi doğal kaynaklarına da yatırımlar yapmıştır. Bu yardımlar ve yatırımlarda Afrika'nın gelişen ekonomisine vurgu yapmış ve bu gelişen ekonomilerin üretim ve gelişim için Çin'in yardım ve yatırımlarına, ekonomik ve teknolojik iş birliğine ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır.

Çin'in bu yardım ve yatırımlardaki temel prensipleri değişmese de devlet işletmeleri kıtaya yapılan iş birliklerinin kilit noktası olarak hükümetin yerini almaya başlamıştır

(Shelton 2001: 114). Ayrıca Çin'e göre endüstriyel ekonomik faaliyetler oluşturmak için Afrika'nın tarımsal, mineral ve metalurjik kaynaklarını zenginleştirilmesi alanında yatırımlar yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda Çin, Afrika'da metalurjik kaynakların araştırılmasını ve değerlendirilmesini teşvik etmektedir. Bu noktada Afrikalı ülkeler ve Çin doğal kaynakların kullanımında iş birliği yapmaktadır (Program for China-Africa Cooperation in Economic and Social Development). Bu duruma Çin açısından bakıldığında ihtiyaç duyduğu enerji kaynağını kıta ülkelerinden sağlamak için bu ilkelere yatırımlarını ve yardımlarını kullanmaktadır.

Çin'in yardım politikalarına dayalı ilişkilerini güçlendirmesi süreci 1970'li yıllarla başlayan etkileşimin 2000'li yıllarda artış göstermiş olmasıyla kamu diplomasisi araçlarının kıtada zirveye ulaştığı dönemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin'in 2000 sonrası artan sanayileşme ve enerji ihtiyacı göz önüne alındığında bu ihtiyacı Ortadoğu bölgesinden sonra en çok rezerve sahip Afrika kıtasından, özellikle Nijerya gibi zengin petrol ve enerji rezervine sahip Afrika ülkelerinden, karşılamak amacıyla yardımlarını aktardığını söylemek mümkündür. Bu noktadan bakıldığında Çin'in son dönemde öne çıkan yardım politikalarının Afrika'nın kaynaklarına erişmek ve kıta ülkelerini kendisine bağımlı hale getirmek için bir araç olarak kullandığı değerlendirilebilir.

Çin'in yardım politikası herhangi bir bağıllığı beraberinde getirmediği söylemini içinde barındırır da ekonomik ilişkiler bağımlılık koşullarını beraberinde getirmektedir. Bu koşullar iktisadi pozisyon ve aynı zamanda devletlerin yönetimiyle de ilgilidir (Brautigam 2009: 21). Çin'in yardım politikası şüphesiz tamamen karşılıksız değildir, Çin'in çıkarlarına hizmet eden önemli araçlardan biridir. Bu nedenle Çin'in bu gibi yardım politikalarıyla kıta ülkeleri üzerinde elde ettiği nüfuz veya imtiyaz neo-kolonyal bir görüntü çizmektedir. Bu bakımdan Çin'in yardım politikaları kısa vadede görünmese de orta ve uzun vadede kıta ülkelerinin bağımsızlık ve güvenliği açısından sorun teşkil etme riski taşımaktadır. Özellikle doğal kaynakların çıkarılması ve kullanımı konusunda Çin'in tutumu kolonyal dönemdeki sömürü ilişkisiyle benzerlikler taşımaktadır.

Çin-Afrika İlişkilerinin Ekonomik Boyutu ve Çin'in Doğal Kaynaklar Politikasında Afrika

Çin-Afrika ilişkilerinin şekillenmesinde en etkili faktör ekonomidir. Çin'in Afrika kıtasına ilişkin ilgisi günümüzde büyük oranda ekonomik çıkarlarını gerçekleştirme arzusuyla ilgilidir. Çin'in hızla büyüyen ekonomisi ve artan üretiminde sürekliliğin sağlanabilmesi, yeni pazarlar ve enerji kaynaklarına ulaşmak ile mümkün olacaktır. Yakın zamanda

Çin'in Afrika Açılımı ve Afrika Kıtasının Çin İçin Stratejik Önemi

bağımsızlıklarını kazanmış ve gelişmekte olan ülke konumunda bulunan Afrika ülkeleri gerek ihtiyaçları bakımından gerek koloni dönemi sonrası oluşan güç boşluğu açısından gerekse Çin sanayisinin ihtiyaç duyduğu enerji kaynaklarına sahip olmaları bakımından Çin için cazip bir alan olmuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi Çin-Afrika ilişkileri günümüzde ekonomik çıkarlar odaklı gelişmektedir.

Çin-Afrika ilişkilerinde ekonomi odaklı incelemek gerekirse özellikle 1990 sonrasında ekonomik ilişkilerde önemli bir artış söz konusudur. Bunun nedeni Çin'in iç politikasındaki ekonomik temelli dönüşümlerdir. Çin'in ekonomik hedefleri doğrultusunda geçirdiği dönüşümler kendi üretiminde önemli bir artışı beraberinde getirmiştir. Çin'in dış ticaret, yatırım ve yabancı ülkelerle ortak fırsatlara katılım gibi adımları kolaylaştıran Açık Kapı Politikasını (Open-Door Policy) benimsemesi ve Dünya Ticaret Örgütüne (WTO) üye olması Çin'i ideolojik bazlı bir dış politika gündeminden uzaklaştırarak piyasa ekonomisi odaklı bir yapıya sevk etmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda Çin, Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerini 1950'li yıllardaki ideolojik ve anti kolonyalist boyuttan uzaklaştırarak ekonomik bir tanımlamaya dayalı yeni bir boyuta taşımıştır (Jiang 2008: 51). Çin'in bu politikası neticesinde gösterdiği ekonomik gelişimin ve üretimdeki artışın sürekliliği için üretilen mallara geniş bir pazar ihtiyacı doğurmuştur. Afrika kıtasının pazar potansiyeli Çin'in kıtaya yönelik politikasının ekonomi temelli pragmatik bir tutuma dönüşmesinde etkili olmuştur. Ayrıca, 1990 sonrasında SSCB'nin dağılması ve Soğuk Savaşın bitmesi Batının Afrika'ya duyduğu ideoloji temelli ilgisinin azalmasına sebep olmuştur. Bu dönemde kıta ülkeleri yeni partnerlere ihtiyaç duymuştur. Kıtadaki güç boşluğunu değerlendiren Çin bu dönemde kıta ile ilişkileri geliştirme girişimleri neticesinde bugün Afrika'da önemli bir ekonomik aktör haline gelmiştir.

Özellikle sanayileşme sürecinin etkisi ve önemli büyüme rakamlarının yakalanmasıyla birlikte Çin'in kıtaya kurduğu diplomatik ilişkiler ekonomik hedeflere hizmet etmeye başlamıştır. Ekonomik bağların güçlendirilmesi ve ticaret hacminin artırılması amacıyla bu dönemde Çinli liderler Afrika'da birçok ülkeye ziyaretler yapmışlardır. 2006 yılı Pekin hükümeti tarafından Afrika Yılı ilan edilmiştir. Bu bağlamda kıtaya yapılan yardım ve yatırımlar pragmatik bir temelde olmuştur. Çin'in bu yaklaşımı kıtaya ilişkilerini enerji ve hammadde ihtiyacına yönelik geliştirmesine sebep olmuştur. 2000 yılında Pekin'de ilki düzenlenen FOCAC zirvesi 2006 yılında yeniden toplanmış ve Çin Afrika ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur. Forumda Çin-Afrika stratejik iş birliğinin yeni formunun politik eşitlik ve karşılıklı güven, ekonomik olarak karşılıklı kazanç odaklı iş birliği ve kültürel değişim

ilkelerine dayalı olduğu belirtilmiştir. Zirvenin çıktılarında daha birçok ekonomik yatırım ve ticari iş birliği kararlarının olması ekonomik iş birliği ilkesinin diğer ilkelerden daha ön planda olduğunu göstermektedir (Jiang 2008: 52).

Diğer yandan Çin'in ekonomik büyüme hedeflerinin gerçekleştirilmesi için üretimin sürekliliği gereklidir. Bu durum Çin için ciddi bir enerji ihtiyacı doğurmaktadır. Bu nedenle Ortadoğu petrol şirketleriyle iş birliği yürüterek bu ihtiyacı karşılamak istese de bu Çin'in petrol talebini karşılamakta yeterli olmayabilir. Bu durum benzin, havacılık ve dizel yakıtı gibi ürünlere daha kolay dönüştürülebilen hafif petrole erişimi daha değerli hale getirmektedir. Hafif petrol rezervlerinin dünyada azalmasıyla birlikte Afrika Kıtası kıyılarında doğal kaynak arayışları hız kazanmış ve önemli miktarda yeni petrol rezervi tespit edilmiştir. Bu durumun işleme maliyetini düşürecek olması Çin'in Afrika kaynaklarına ilgisini artırmaktadır (Lee ve Shalmon 2008: 115).

Çin'in petrol ve enerji rezervlerine yönelik bazı stratejik adımları vardır. Bunlardan ilki kıtadaki çatışma bölgelerine diğer ülkelerin aksine yatırım yapmaktan çekinmemesidir. Örneğin Angola'da uzun yıllar süren iç savaş sonrasında Çin bölgeye hızla yatırım yapmaya başlamıştır. Bu kapsamda Angola'ya tahrip olmuş altyapısını onarması için 3 milyar dolarlık petrol destekli bir kredi vermiştir. Bu durum Çin'in petrol kaynaklarına erişimdeki istekliliğini göstermektedir. İkinci olarak Çinli enerji şirketleri kaynak bakımından zengin Afrika ülkelerine araştırma ve geliştirme çalışmaları için yüksek fonlar ve iş gücü sağlamaktadır. Bu durum petrolün çıkarılmasında Çin'i etkin hale getirirken yerel hükümeti ve halkı saf dışı bırakan bir adımdır. Üçüncü olarak Çin petrol alanında ulusal hükümetler, devlet kontrolündeki enerji şirketleri ve bireysel işletmelerle iş birlikleri geliştirerek petrol çıkarma sürecine ortak olmaktadır (Jiang 2008: 53). Bu adım Çin'in yerel yönetimler ve şirketlerle entegre olarak uzun vadede kıtada varlık göstermesine hizmet edecektir. Çin açısından stratejik olarak kazançlı bir hamleyken yerel hükümetler bakımından ülkenin doğal kaynak rezervleri üzerinde yabancı hakimiyetini artıran bir girişim olması bakımından milli egemenlik ve güvenlik sorunu oluşturmaktadır. Ayrıca bu yaklaşım Afrikalı yerel hükümetleri doğal kaynaklara erişimi konusunda Çin'e bağımlı hale getirecek bir hamledir.

Diğer yandan Çin'in Afrika kıtasına yönelik politikasını etkileyen bir diğer unsur Çin'in 2013 yılında açıkladığı Kuşak-Yol Girişimidir. Kuşak-Yol Girişimi tarihi İpek Yolu üzerindeki ülkelerin ekonomik entegrasyonunu hızlandırmayı ve altyapı geliştirmeyi amaçlayan kıtalar arası ve uzun vadeli bir politika ve yatırım aracıdır. Girişim kapsamında öngörülen projelerin hayata geçirilmesi neticesinde Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının ve

Çin'in Afrika Açılımı ve Afrika Kıtasının Çin İçin Stratejik Önemi

komşu denizlerin bağlantısı güçlendirilecektir (URL-2). Bu sayede Çin sanayisinden çıkan bir mal kolaylıkla farklı kıtalara ulaşabilecektir. Girişimin hayata geçirilmeye başlanan bölümleri ekonomik olarak bölgeye katkı sağlamaktadır; fakat şüphesiz en büyük faydayı Çin görmektedir. Girişimin tamamen hayata geçirilmesiyle sağlanacak kazanç ABD ile olan küresel rekabette Çin'e çok ayrıcalıklı bir alan sağlayacaktır. Girişim Çin'in küresel siyasette etkin olma amacını taşımaktadır. Bu nedenle Kuşak Yol Girişimi kapsamında Afrika kıtası Çin için önem arz etmektedir.

Girişim kapsamında yer alan coğrafya küresel nüfusun üçte ikisini, enerji kaynaklarının ise dörtte üçünü içine almaktadır. Afrika, Kuşak ve Yol Girişimi'nde çok önemli bir yer tutmaktadır. Afrika'daki limanlar ve limanları karaya bağlayan demir yollarının büyük bir kısmı Çin'in devlet şirketlerinin yatırımlarıyla inşa edilmektedir. Bu süreç Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde Deniz İpek Yolu çerçevesinde yapılmaktadır. Kara yolları, demir yolu hatları, lojistik bölgeler ve alt yapı tesisleri ile öne çıkan kara alanının yanında, şüphesiz uluslararası ticaretin büyük bir bölümüne ev sahipliği yapan, deniz bağlantısı da kuşak ve yol projesinin temel tamamlayıcısı olarak belirginlik kazanmaktadır. Ana karadan ticaret hattı boyunca var olan doğal limanların yanında, hattı kuvvetlendirecek şekilde inşa edilen limanlar, su altı boru ve haberleşme hatları deniz ipek yolu açılımının en önemli sac ayaklarını oluşturmaktadır ki, deniz ticaret yollarının güvenliği ve seyrüsefer serbestisinin istikrarlı şekilde sağlanması bu trafiğin tamamlayıcı unsuru olarak belirlemektedir. Afrika kıtası bağlamında değerlendirme yapıldığında girişim kapsamında özellikle Kenya, Cibuti, Mısır, Etiyopya, Tanzania, Zambiya, Angola gibi ülkeler önem arz etmekle birlikte yapılacak ulaşım kanalları neticesinde kıtanın diğer devletleri de girişimden hem güvenlik hem de ticari anlamda pay alacaktır.

Girişim kıtaya yatırım sağlaması ve alt yapı çalışmalarını desteklemesi bakımından olumlu bir etki olarak görülse de aslında Afrika ülkeleri gibi ekonomik zorluklar yaşayan ülkeler için birçok zorluğu beraberinde getirmektedir. Girişim kapsamında yapılması planlanan limanlar, havaalanları, demir yolları ve benzeri yatırımlar yüksek bütçeli altyapı çalışmalarıdır ve Afrikalı devletlerin bunları karşılayacak bütçesi olmaması finansman olarak hükümetleri Çin'e bağımlı hale getirmektedir. Ayrıca Çin'in sağladığı finansman desteği genellikle kredi şeklinde olmakta ve bu kredinin geri ödenememesi durumunda Çin işletmelerin devrini almaktadır. Görünen tabloda Çin kalkınma odaklı sağladığı ekonomik destekleri sonraki adımda baskı aracı olarak kullanabildiği bir borç diplomasisi yürütmektedir. Bu durum Afrikalı ülkeleri hem Çin'e bağımlı hale getirirken hem de bir devletin

havaalanları, demiryolları, limanlar gibi stratejik öneme sahip alt yapı birimlerinde yabancı hakimiyetine neden olmaktadır (Yılmaz 2020: 360). Bu bakımdan Kuşak Yol Girişimi kapsamında yapılan yatırımlar ilk aşamada finansal olarak sonraki aşamalarda ise borç tuzağı ve işletme hakkı bakımından neo-kolonyal nitelikte adımlar olarak dikkat çekmektedir. Pekin'in borç diplomasisi sonucunda ortaya çıkan ekonomik ve siyasi egemenlik sorunları, 2000'li yılların başından itibaren Çin ile yakın ekonomik ilişkiler kuran ve ülkeden büyük kredi ve sübvansiyonlar alan Afrika ülkeleri üzerinde baskı oluşturur boyutlara ulaşmıştır.

Afrika kıtasının Çin için ekonomik bakımdan önemi büyüktür ve Çin'in Afrika politikasının saç ayağı iktisadi diyalogun artırılmasıdır. Pekin Eylem Planı (2007-2009), Çin'in Afrika politikası üzerine inşa edilmiştir. Söz konusu eylem planı bir takım somut girişimleri öngörmektedir. Taraflar doğrudan yabancı yatırımları ve ikili ticaret anlaşmalarını teşvik etme ve kolaylıklar sağlama sözü vermişlerdir. Ayrıca taraflar ticaret ve yatırımları kolaylaştıracak Çin-Afrika Ticaret Odasını kurmuşlardır. Ayrıca Çin, köklü ve saygın Çinli şirketlerin Afrika'daki projelere yatırım yapmalarını desteklemek için Çin-Afrika Kalkınma Formu kuracağını belirtmiştir. Son olarak eylem planında Çin hükümetin Afrika'da beş Ekonomik ve Ticari İş birliği Bölgesi kuracağı ifade edilmiştir (Kragelund ve van Dijk 2009: 85). Bu uygulamaları gerçekleştirmek için Çin hibe, kredi, alıcı ülkelere borç indirim gibi araçları kullanmaktadır. Ayrıca Çin, devlet şirketlerine Afrika'ya yatırım yapmaları için uzun vadeli düşük faizli krediler sağlamaktadır.

2006 yılında Çin'in sağladığı kredinin yaklaşık 19 milyar dolar olduğu tahmin edilmektedir. Bu kredilerden en yüksek payı alan ülkeler Angola, Ekvator Ginesi, Gabon, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Nijerya gibi petrol üreticisi ülkelerdir. Çin'in bu ülkelere sağladığı krediler karşılıksız ya da koşulsuz değildir. Öncelikle ülkeler Çin'den aldıkları bu kredileri yine Çinli şirketlerle kullanmak zorundadır. Örneğin Exim Bank'tan kalkınma projeleri için alınan krediler sadece Çinli şirketlere verilir ve kurallara göre projelerde kullanılacak ürünlerin tedarikinin en az yarısının Çin menşeli ürünlerden olması gereklidir. Alıcı ülkeler bu kredileri bazen petrolle ödeyebilmektelerdir (Kragelund ve Pieter van Dijk 2009: 86). Özellikle yirmi birinci yüzyılda Çin'in ekonomik gelişimi göz önüne alındığında kıtaya sağladığı krediler artış göstermiştir. Bu doğrultuda Çin Afrika kıtası ülkelerine 2000-2020 yılları arasında toplamda 159,9 milyar dolar kredi sağlamıştır. Bu krediler 46,8 milyar dolarla en çok ulaşım alanında, 40,5 milyar dolar enerji alanında, 18 milyar dolar madencilik ve diğer başka alanlarda kullanılmıştır (URL-3).

Çin'in Afrika Açılımı ve Afrika Kıtasının Çin İçin Stratejik Önemi

2007 yılında yayınlanan 2004-2006 yılları arasını kapsayan World Investment Report'a göre 2006 yılında kıtaya doğrudan yabancı yatırımlar 35,5 milyar doları bulmuş ve bunda en büyük payı yine Mısır (10 milyar dolar), Nijerya (5,4 milyar dolar), Sudan (3,5 milyar dolar) gibi petrol üreticisi ülkeler almıştır (UNCTAD 2007). Bu durum doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının emtia fiyatlarının artışıyla ilgili olduğunu ve Afrika'da birkaç sektör üzerine odaklı olduğunu göstermektedir. Yine World Investment Report 2020 verilerine göre Eritre, Burundi, Gine-Biassu gibi bazı Afrika ülkeleri doğrudan yabancı yatırımlarda küçük pay sahibiyken Mısır, Gana, Nijerya, Kongo, Mozambik, Güney Afrika gibi ülkeler oldukça yüksek oranda yatırım almışlardır. Ayrıca belirtmek gerekir ki kıtaya yönelik yatırımların hacmi istikrarlı bir şekilde artarken bu yatırımların ülkelere dağılımı düzensiz olmuştur. Örneğin Mısır'a yapılan yatırımlar 2017 yılında 7,4 milyar, 2018'te 8,1 milyar, 2019'da 9 milyar dolar hacminindedir. Ancak Nijerya örneğine baktığımızda yatırımlar 2017 yılında 3,8 milyar, 2018'te 6,4 milyar ve 2019'da 3,2 milyar değerindedir (UNCTAD 2020). Yatırım değerindeki bu keskin artış ve azalışlar Afrika ülkelerinin ekonomileri göz önüne alındığında yatırımların belirli ülkelere odaklı olması ve söz konusu ülkelerin kalkınma için iç dinamiklere değil dış yatırımlara bağımlı hale gelmesine neden olacaktır. Bu bakımdan uzun vadede bu ülkeler yabancı yatırımcı ülkelere bağımlı hale gelerek ekonomik ilişkileri neo-kolonyal bir zemine dönüşecektir. İkinci olarak kırılgan yapıda ekonomilere sahip Afrikalı ülkelere yapılan yabancı yatırımların bu şekilde istikrarsız bir artış ve azalışta olması ülke ekonomilerini olumsuz etkileyecektir.

Çin'in kıtaya yönelik doğrudan yabancı yatırımlarına baktığımızda 2003 yılı sonrasında ciddi bir artış gözlemlenmektedir. 2003 yılında Çin'in Afrika'ya doğrudan yabancı yatırımları 74,8 milyar dolar değerindeyken, bugün ki veriler 2018 yılı için 15,4 milyar dolar, 2019 yılı için 12,7 milyar dolar (Covid-19 pandemi nedeniyle oluşan bir gerileme), 2020 yılı için 14,2 milyar değerindedir. Çin'in 2020 yılı yatırımlarında Güney Afrika, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Zambiya, Etiyopya, Angola, Nijerya, Kenya, Zimbabve, Cezayir ve Gana en yüksek payı alan Afrika ülkeleridir. Çin diğer Afrika ülkelerine toplamda 16 milyar dolar doğrudan yabancı yatırım yaparken bu on ülkeye toplamda 27,39 milyar dolarlık yatırım yapmıştır. Bu yatırımlarda bazı ana sektörler ön planda olmuştur. Bu sektörlerden %35 oranla en yüksek payı alan inşaat sektörü olmuştur. Bu kapsamda Çin tarafından işletilen özel ekonomik bölgeler, yollar, köprüler, geçitler inşa edilmiştir. İkinci büyük pay %21 oranla madencilik alanında olmuştur. Daha fazla istihdam ve daha geniş ekonomik yayılma sağlayan imalat, turizm veya finansal hizmetler gibi alanlar ise daha sınırlı kalmıştır (Fu 2021).

Çin Afrika ticaret hacmine bakacak olursak son yirmi yıldır istikrarlı bir artış görülmektedir. Şüphesiz Çin-Afrika ilişkilerinin derinleşmesi ticaret hacmindeki bu artışın başlıca nedeni olmuştur. Geçtiğimiz on yılda Çin-Afrika arasındaki ikili ticaret hacmi %20 oranında büyüme göstermiştir. Ancak bu ticaret son yıllarda Çin'in lehine bir akış göstermektedir. Şöyle ki Çin'in Afrika ülkelerine ihracatı yüksekken bu ülkelerden talep ettiği mallar sınırlıdır. Bu durum Afrikalı ülkelerin Çin ile olan ticaretinde açık yaratmaktadır. Son yıllarda böyle bir değişimin yaşanmasının nedeni Çin ekonomisinin yerel tüketime yönelmesi ve bunun Afrika'dan mal ithalatını yavaşlatmasıdır. Afrikalı devletlerin ihracat tablosunda Çin'in hatırı sayılır yeri göz önüne alındığında Çin ithalatındaki bu düşüş kırılğan ekonomiye sahip bu devletleri kötü yönde etkilemiştir (Regissahui 2019: 383). Diğer yandan Çin ile ticaret hacminin artması ama Çin'e ihracatın düşüşte olması yine Afrikalı ülkeler için hem Çin mallarına bağımlılığı hem de ulusal ekonomideki ürünlerin ikincil kalmasına neden olacaktır. Doğrudan ülke ekonomisini etkileyen dış ticaretin bir yabancı ülkeye bağımlı hale gelmesi ülke için egemenlik ve güvenlik sorunudur. Bu bakımdan Çin ile olan ticaret ilişkilerinin doğası neo-kolonyal bir düzeni çağrıştırmaktadır. Ayrıca Çin'in kıta ülkelerinden ithal ettiği mal kalemlerine bakıldığında %90 oranla doğal kaynaklar başta gelmektedir. Dolayısıyla Çin'in kıtayla ilişkilerinin odak noktasının doğal kaynak rezervlerine erişim ve Çin malları için Afrika pazarlarına girmek olduğu açıktır.

2020 yılı verilerine göre Çin'in kıtayla yaptığı toplam ticaret ihracat 113,96 milyar dolar ve ithalat 61,95 milyar dolar olmak üzere toplamda 175,91 milyar dolardır. Şekil 1'de görüldüğü üzere Çin-Afrika ticaret hacmi son yıllarda genel olarak artan seviyededir. Ancak 2020 yılında Covid-19 pandemisi nedeniyle bir gerileme olmuştur. 2020 yılında Çin'e en çok ihracat yapan Afrika ülkesi Güney Afrika'dır ve ardından Angola ve Demokratik Kongo Cumhuriyeti gelmektedir. Yine 2020 yılında Çin'den en çok ithalat yapan Afrika ülkesi Nijerya'dır ve ardından Güney Afrika ve Mısır gelmektedir (China-Africa Trade t.y).

2021 yılı verilerine göre ise Çin-Afrika ticaret hacmi 2020'ye göre %35 oranında artarak 254 milyar dolara ulaşmıştır. Bu artışın nedeni pandemi nedeniyle yoğun talep gören maske, ilaç, koruyucu giysiler, dijital donanım gibi ürünlere talebin artması ve Çin'in bu ürünlerin ana tedarikçilerinden olmasıdır. Bu artışın başka bir nedeni de Libya, Benin, Togo, Sierra Leone, Burkina Faso, Madagaskar gibi ülkelerin Çin'e ihracatının artmasıdır. Ancak bu artışa rağmen Çin-Afrika ticaretindeki Afrika ülkeleri aleyhine olan açık devam etmektedir (Mureithi 2021).

Çin'in Afrika Açılımı ve Afrika Kıtasının Çin İçin Stratejik Önemi

Çin'in Afrika'dan ithal ettiği mal kalemlerine bakıldığında 2007-2020 yılları arasında en yüksek oranı %87 ile hammadde mallardır. Ardından %10 ile ara mallar gelmektedir ve bu ithal edilen ara mallar Çin'de ağırlıklı olarak imalat amacıyla kullanılmaktadır. Tüketim malları %1 oranında düşük bir seviyededir. Bu durum Afrika mallarının Çin pazarına girişindeki zorluğu göstermektedir. Diğer yandan sermaye yatırımları %0,6 oranında çok düşük seviyededir ki zaten Çin yatırım konusunda açık ara öndedir. Diğer yandan Afrika kıtasının Çin'den ithal ettiği kalemlere bakacak olursak tablo tersine dönmektedir. Çin'in Afrika'ya ihracatında yatırım malları %43 oranla en yüksek payı almaktadır. Tüketim malları yine %33 ile yüksek bir oran iken ara mallar %23 oranında ithal edilmektedir. Hammadde ithalatı ise %1 oranında gerçekleşmektedir. Bu oranlar Çin-Afrika ticaretinin hammadde karşılığı tüketim/imalat ürünleri değişimi olduğunu göstermektedir (Regissahui 2019: 391). Söz konusu tablo tıpkı sömürge dönemi ilişkilerinde çevre ülkeden alınan hammaddeler merkez ülkede işlenerek ürün olarak yine çevre ülkeye satılması gibi bugün de benzer şekilde süreç ilerlemektedir. Dolayısıyla Çin-Afrika ticaret profilinin kolonyal ilişkilerin benzeri olması ve Afrika kıtası kaynaklarının Çin'in ekonomik büyümesine hizmet edecek biçimde sömürmesi bakımından neo-kolonyal olduğunu göstermektedir.

Çin'in Afrika petrollerine yaptığı yatırımlar da kıtanın zenginliklerinin Çin'e aktarılması amacını destekler niteliktedir. Çin ulusal petrol şirketleri Afrika'da petrol ve gaz kaynaklarının araştırılmasına büyük yatırımlar yapmakta ve keşfedilen kaynaklarda pay sahibi olmak istemektedir. Afrika'da çıkarılan toplam petrol ve doğalgazın yaklaşık %25'i Çin'e ihraç edilmektedir ki, Afrika kıtası Ortadoğu'dan sonra Çin'in en büyük petrol ve gaz tedarikçisi konumundadır. Çin Ulusal Petrol Şirketi, Çin Petrol ve Kimya Şirketi, Çin Ulusal Açık Deniz Petrolü Şirketi aracılığıyla Çin Afrika'da petrol araştırma ve üretimine 15 milyar dolarlık yatırım yapmıştır. Çin bu yatırımlarla ve bölgedeki ulusal petrol şirketleriyle kurduğu iş birlikleriyle rezervlerden hisseler almayı hedeflemektedir (URL-4).

SONUÇ

Çin-Afrika ilişkileri günümüzde yoğunluğu artan seyirde ilerlemektedir. Bu ilişkilerin temel dinamiği ekonomik çıkarlardır. Çin'in küresel siyasette süper güç olma yolunda izlediği ekonomi politikası dış politikasını da şekillendirmektedir. Çin'in hızla artan üretim kapasitesiyle birlikte enerji ve pazar ihtiyacı da artmaktadır. Bu iki ihtiyaca da karşılık verebilecek Afrika kıtası Çin için önem arz etmektedir. Bu nedenle özellikle 2000 yılı sonrasında ekonomik ilişkilerde hızlı bir artış söz konusu olmuştur. Ayrıca Çin'in küresel bir güç olması yolunda önemli bir faktör olan Kuşak-Yol Girişimi Avrupa-Asya-Afrika kıtalarını

birbirine bağlayan ve Çin pazarından çıkan bir malın rahatlıkla diğer kıtalara erişimini sağlamayı hedefleyen bir girişimdir. Girişimin duyurulduğu 2013 yılından beri Kuşak Yol Girişimi güzergahındaki ülkelere Çin tarafından önemli yatırımlar yapılmaktadır. Afrika kıtası ülkeleri de bu yatırımlardan nasibini almaktadır.

Çin'in Afrika politikasına bakıldığında söylem olarak eşitlik, karşılıklı iç içlerine karışmama, karşılıklı fayda gibi temel prensiplerin öne çıktığı görülmektedir. Ancak ilişkilerin doğasına bakıldığında bu prensiplerin çoğunlukla söylemden öteye geçmediği görülmektedir. Afrika ülkelerinin bugün yaşadığı sorunlara bakıldığında ekonomik, siyasal ve sosyal alanlardaki sıkıntıların bağımsızlığın kazanıldığı yıllardan bu yana çözüme kavuşmadığı görülmektedir. Ekonomik olarak ilerleme kaydedilmiş olsa da bu ilerlemenin toplumsal olarak karşılık bulmuyor olması, halkın refah seviyesini yükseltememesi bu ilerlemenin doğasını sorgulamaya açmaktadır. Ayrıca ekonomik ilişkiler yakından incelendiğinde sağlanan kredilerin, yapılan yatırımların ve ticari ilişkilerin kısa ve uzun vadede Çin için olumlu etkileri olurken Afrika kıtası ülkeleri için durum bu şekilde değildir. Afrika kıtası ülkelere sağlanan kredilerin uzun vadede borç tuzağına dönüştüğü örnekler kalkınma ve refah seviyesinin artışı amacıyla sağlanan kredilerin aslında olumsuz sonuçlara ulaştığını göstermektedir. Ayrıca yapılan yardımların yüksek finansman gerektiren ve liman, hava alanı, devlet daireleri, demir yolları gibi bir ülkenin stratejik kanalları üzerine projelerden oluşması Afrikalı devletlerin bu gibi kilit yapılar için dahi dışa bağımlı bir durumda olduğuna işaret etmektedir. Bu bağımlılık şüphesiz ki uzun vadede yönetsel ve iktisadi boyutta karar alma süreçlerine etkiyi beraberinde getirecektir.

Ayrıca yapılan yatırım alanları ve ithalat ihracat kalemlerine bakıldığında doğal kaynakların hatırı sayılır payı dikkat çekmektedir. Çin'den kıta ülkelere ihraç edilen mallara bakıldığında teknolojik ürünler ve tüketim malları ön plandadır. Toplumun sıkça kullandığı tüketim mallarının düşük maliyetli olması nedeniyle Çin'den ithal ediliyor olması uzun vadede Afrikalı ülkelerin üretim potansiyelini düşürecek ve üretmeyen sürekli dışa bağımlı bir tüketim toplumu ortaya çıkaracaktır. Bu durum Afrikalı ülkeleri borç tuzağına düşürerek ekonomik kaynaklarının yönetiminde müdahaleye açık hale getirmektedir. Ayrıca bu borçların karşılığında devletlerin kilit kurumlarının yabancı işletmelere kiralanmasına yol açmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse Çin-Afrika ülkeleri arasındaki ticaretin doğası eşitsizliğe dayalıdır ve Çin'in ekonomik olarak büyümesine hizmet ederken Afrikalı ülkelerin dış ticaret açığının derinleşmesine yol açmaktadır.

Çin'in Afrika Açılımı ve Afrika Kıtasının Çin İçin Stratejik Önemi

Çin'in Afrika açılımında öne çıkan ilişki düzeyi değerlendirildiğinde ilişkilerin kurulduğu 1971 yılından beri yapılan yatırımlar ve sağlanan kredilerin toplumsal refahın artmasına hizmet etmediği açıktır. Afrika coğrafyasının başlıca sorunlarından biri tarımsal üretimin geri planda kalmasıdır. Bunun nedenleri arasında otlak alanlar üzerindeki tartışmaların güvenlik problemi doğurması ve çiftçiliği engellemesinin yanı sıra hükümetin gerekli tarım politikalarını yürütmemesi de etkilemektedir. Yapılan yardımların ağırlıklı olarak doğal kaynakların çıkarılması ve işlenmesi, ulaşım yolları ya da liman, havaalanı gibi alanlara yapılıyor olması tarım politikalarına yönelimi kısıtlamaktadır. Ayrıca bölgenin Çin'e yönelik ihracat kaleminde petrol ve doğalgazın önemli bir yer tutması; tarımsal alana gerekli önemin verilmemesine, sanayileşme noktasında endüstrinin geri planda kalmasına, doğalgaz ve petrole bağımlı bir ekonomik kalkınma ile ekonomik çeşitlenmenin sağlanamamasına sebep olmaktadır. Dolayısıyla doğal kaynaklara odaklı yatırımlar ve sağlanan krediler Afrika genelinde toplumsal refahın artmasına sebep olmadığı gibi aksi yönde ülkelerin ekonomisini kırılgan hale getirmektedir. Bu nedenle Çin-Afrika ilişkilerinin doğası Çin tarafının çıkarlarına hizmet ederken Afrika kıtasının geri kalmasına ve kaynaklarının halka eşit şekilde dağıtılamamasına zemin oluşturmaktadır. Bu geri kalmışlığın getirdiği sosyal sorunlar bölgede istikrarsızlığa, sosyal çatışmalara, güvensizlik ortamına, kırılgan siyasal ve ekonomik yapıya neden olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alpay, Y. (2008). Çin Afrika'da Ne Yapıyor, https://tasam.org/Files/Icerik/File/cin_afrikada_ne_yapiyor_94dfb679-9030-48a3-aafe-6a0646a55dc4.pdf.
- Anshan, L. (2008). China's New Policy toward Africa, Robert I. Rotberg (Ed.), *China into Africa: Trade, Aid, and Influence* içinde (21-49), Washington D. C: Brookings Institution Press.
- Bayram, M. (2018). Çin-Afrika İlişkilerinde Güç ve Kimlik Faktörlerinin Rolü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Kırıkkale Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı. (UNCTAD) (2007). World Investment Report 2007: Transnational Corporations, Extractive Industries and Development- ANNEX B" https://unctad.org/system/files/official-document/wir2007p5_en.pdf.
- Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı. (UNCTAD) (2020). World Investment Report 2020, https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf.
- China Africa Research Initiative. (t.y). Data: China-Africa Trade, <http://www.sais-cari.org/data-china-africa-trade> (Erişim: 02.05.2022).
- Erağman, İ., Giray F. (2019). Çin'in Afrika Politikası, İ. Erağman (Ed.), *Dünya Siyasetinde Afrika 1* içinde (49-72), 2. Baskı, Ankara: Nobel Yayıncılık.

- Fu, Y. (2021, 22 Kasım). The Quiet China-Africa Revolution: Chinese Investment, <https://thediplomat.com/2021/11/the-quiet-china-africa-revolution-chinese-investment/>.
- “Full Text: China’s Foreign Aid (White Paper) | CHINA-WIRE”, (2011, 21 Nisan). <https://www.asienhaus.de/upload/pdf/nachrichten/2011-04-21Chinas-ForeignAid-WhitePaper.pdf>.
- Jiali, M., Ravni T. (2004). The Five Principles Of Peaceful Coexistence, *World Affairs: The Journal of International Relations*, 8(4), 30-34.
- Jinyuan, G. (1984). China and Africa: The Development of Relations over Many Centuries, *African Affairs*, 83(331), 241-250.
- Konijn, P. (2012). China in Africa: A Profile of Political and Economic Relations, *ASC Infosheet 13b*.
- Kragelund, P., van Dijk, M. P. (2009). China’s Investments in Africa, M. P. van Dijk (Ed.), *The New Presence of China in Africa* içinde, Amsterdam University Press.
- Lee, H., Shalmon, D. (2008). China’s Oil Strategies in Afrika, Robert I. Rotberg (Ed.), *China into Africa: Trade, Aid and Influence* içinde, Washington D.C: Brookings Institution Press.
- Looy, J. van de. (20069. “Africa and China: A Strategic Partnership?”, *ASC Working Paper Series*, 67.
- Mingfu, L. (2015). *The China Dream: Great Power Thinking and Strategic Posture in the Post-American Era*, CN Times Beijing Media Time United Publishing.
- Mureithi, C. (2022, 8 Şubat). Trade between Africa and China Reached an All-Time High in 2021, <https://qz.com/africa/2123474/china-africa-trade-reached-an-all-time-high-in-2021/> (Erişim: 03.05.2022).
- Regissahui, M. H. (2019). Overview on the China-Africa Trade Relationship, *Open Journal of Social Sciences*, 7, 381-403.
- Shelton, G. (2001). China and Africa: Building an Economic Partnership, *South African Journal of International Affairs*, 8(2), 111-119.
- Stein, P., Uddhammar, E. (2021, 25 Ağustos). China in Africa: The Role of Trade, Investments, and Loans Amidst Shifting Geopolitical Ambitions, <https://www.orfonline.org/research/china-in-africa/> (Erişim: 07.04.2022).
- Tamçelik, S., Akkaya. A. (2014). Küresel Bir Güç Olan Çin’in Afrika Kıtasına Yönelik Stratejik Algısı ve Angola Örneğindeki Uygulaması, S. Tamçelik (Ed.), *Küresel Politikada Yükselen Afrika* içinde, Ankara: Gazi Kitapevi.
- Uchegara, K. E. (2009). China-Africa Relations in the 21st Century: Engagement, Compromise and Controversy, *Uluslararası İlişkiler*, 6, 95-111.
- Wenran J. (2008). China’s Emerging Strategic Partnerships in Africa, Robert I. Rotberg (Ed.), *China into Africa: Trade, Aid and Influence* içinde, Washington D.C: Brookings Institution Press.
- World Integrated Trade Solution. (WITS) (2019). China Product Exports and Imports to Nigeria 2019 | WITS Data, <https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/CHN/Year/2019/TradeFlow/EX PIMP/Partner/NGA/Product/All-Groups> (Erişim: 04.05.2022).

- Wu, C. (t.y). China`s Foreign Policy towards Africa, <https://studylib.net/doc/7271225/> (Erişim 07.04.2022).
- URL-1: “Milestones: 1953–1960- Office of the Historian”. <https://history.state.gov/milestones/1953-1960/bandung-conf> (Erişim: 22.04.2022).
- URL-2: “Belt and Road Initiative. “Belt and Road Initiative”. <https://www.beltroad-initiative.com/belt-and-road/> (Erişim: 02.05.2022).
- URL-3: “Chinese Loans to Africa Database”. <https://www.bu.edu/gdp/chinese-loans-to-africa-database/> (Erişim: 28.04.2022).
- URL-4: “Understanding Chinese investment in African oil & gas | Africa Oil Week”. <https://africa-oilweek.com/Articles/understanding-chinese-investment-in-african-o> (Erişim: 03.05.2022).
- Yılmaz, S. (2020). Bir Kuşak Bir Yol Projesi Bağlamında Afrika Ülkelerin Bekleyen Muhtemel Tehlikeler, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(77), 356-368.
- Zhou, E. (1964). The Chinese Governments Eight Principles for Economic Aid and Technical Assistance to Other Countries, History and Public Policy Program Digital Archive, <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/121560>.

